

Artikelen

Determinanten van de vruchtbaarheid onder allochtone vrouwen

Aslan Zorlu¹⁾

De verschillen in vruchtbaarheid tussen herkomstgroepen en generaties komen duidelijker naar voren als rekening wordt gehouden met leeftijd, verblijfsduur, opleiding en burgerlijke staat. Turkse, Marokkaanse en Surinaamse vrouwen die korter dan zeven jaar in Nederland wonen, hebben minder vaak een kind dan degenen met een verblijfsduur van meer dan twaalf jaar. Vrouwen met een verblijfsduur van zeven tot twaalf jaar hebben daarentegen juist vaker een kind. Turkse en Marokkaanse vrouwen die minder dan zeven jaar in Nederland wonen, kregen hun eerste kind op jongere leeftijd dan de anderen in hun herkomstgroep. Het traditionele rolpatroon van deze groepen wordt in stand gehouden door recente huwelijksmigratie. Een hoge opleiding verlaagt de kans op het hebben van een kind aanzienlijk voor Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen, terwijl opleiding geen effect lijkt te hebben bij autochtone vrouwen.

1. Inleiding

De samenstelling van de Nederlandse bevolking verandert door natuurlijke bevolkingsaanwas en migratie. De nieuwe immigranten nemen hun eigen cultuur, religie en gewoontes mee. Na verloop van tijd zullen onder immigranten echter gedragsveranderingen optreden, onder meer met betrekking tot de leeftijd waarop men trouwt, met wie men trouwt, de leeftijd waarop men kinderen krijgt en het aantal kinderen dat men krijgt (Kahn, 1994). De vraag is dan hoe snel dat gebeurt en welke factoren dit proces versnellen of juist vertragen. Het verschijnsel dat allochtone vrouwen op dit punt steeds meer op autochtone vrouwen gaan lijken, wordt in de internationale literatuur aangeduid als demografische assimilatie (Hill en Johnson, 2004).

In de naoorlogse periode traden in Nederland twee belangrijke trends op. Ten eerste nam de gemiddelde omvang van de gezinnen af door een daling van het gemiddelde kindertal en een toename van de kinderloosheid. Ten tweede kregen moeders hun eerste kind op een hogere leeftijd (uitstelgedrag). De toegenomen emancipatie van vrouwen in het onderwijs, op de arbeidsmarkt en in andere domeinen van de maatschappij heeft veel bijgedragen aan dit proces. In deze periode kwamen migranten naar Nederland met gemiddeld meer kinderen dan de autochtone bevolking (Alders, 2000a).

Volgens de assimilatietheorie blijven paren die vanuit een herkomstland met een hoge vruchtbaarheid naar een land met een lage vruchtbaarheid migreren, in de beginperiode hun hogere vruchtbaarheidspatroon volgen. In de loop der tijd zal dit echter wijzigen en zal het gemiddeld aantal kinderen afnemen (Mayer en Riphahn, 2000).

Eerdere CBS-studies naar het vruchtbaarheidspatroon van allochtone vrouwen laten zien dat vooral de eerste generatie Marokkaanse en Turkse vrouwen op relatief jonge leeftijd hun eerste kind krijgen en dat ze gemiddeld meer kinderen krijgen dan autochtone vrouwen, terwijl Surinaamse en Antilliaanse vrouwen meer op autochtone vrouwen lijken (Garssen en Nicolaas, 2006; Alders 2000a en 2000b). De recente studie van Garssen en Nicolaas (2006) toont aan dat het vruchtbaarheidsgedrag van de tweede generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen meer op dat van autochtone vrouwen lijkt dan op dat van hun ouders.

Dit artikel bestudeert determinanten van het krijgen van een kind onder allochtone vrouwen, met name onder Surinaamse, Antilliaanse, Turkse en Marokkaanse vrouwen. De nadruk ligt daarbij op het effect van de verblijfsduur in Nederland en de rol van opleiding. Het vormt in dit opzicht een aanvulling op de genoemde studies van het CBS, die vooral trends en prognoses in de vruchtbaarheid bestuderen (Alders, 2005; Garssen, Nicolaas en Sprangers, 2005).

De leeftijd waarop een vrouw kinderen krijgt en het aantal kinderen dat zij krijgt is van groot belang voor haar mogelijkheden om actief te participeren in de samenleving. Opleidingskansen en kansen op de arbeidsmarkt zijn nauw verbonden met de ruimte die vrouwen binnen de gezinscontext kunnen creëren. Dit geldt zowel voor de periode waarin vrouwen daadwerkelijk de zorg voor hun jonge kinderen hebben als voor de latere periode, waarin ze zorg en werk combineren. Het krijgen van (veel) kinderen op jonge leeftijd kan ertoe leiden dat er een opleidingsachterstand ontstaat die niet meer kan worden ingelopen, met als gevolg relatief ongunstige vooruitzichten op werk en inkomen. Resultaten van deze studie zijn indicatief voor de mate waarin en de snelheid waarmee allochtonen wat betreft een belangrijk aspect van hun leven toegroeien naar de demografische kenmerken van de autochtonen.

2. Gemiddelde leeftijd bij geboorte van het eerste kind

Garssen en Nicolaas (2006) laten zien dat de gemiddelde leeftijd van moeders bij de geboorte van hun eerste kind het hoogst is voor de tweede generatie Antilliaanse/Arubaanse vrouwen en autochtone vrouwen, met respectievelijk 30,1 en 29,8 jaar in 2005. Voor allochtone vrouwen van

---

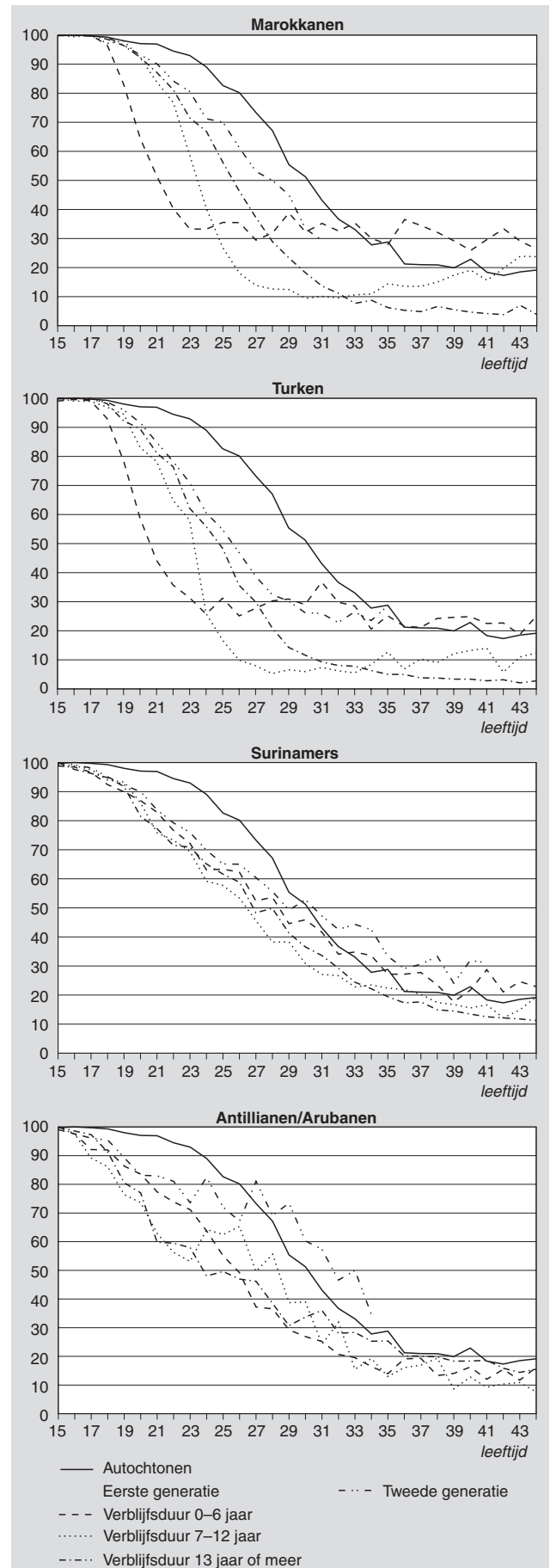
¹⁾ Universiteit van Amsterdam, afdeling Geografie en AIAS.

de eerste generatie ligt deze leeftijd beduidend lager. Met name Turkse en Marokkaanse vrouwen van de eerste generatie worden op jongere leeftijd moeder, met respectievelijk 24,4 en 26,5 jaar in 2005. Deze leeftijd is sinds 1996 nauwelijks gestegen voor Marokkaanse vrouwen en stagneert zelfs bij Turkse vrouwen. Onder Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse vrouwen van de eerste generatie is de leeftijd bij het eerste moederschap vooral na 2000 gestegen, tot respectievelijk 27,7 en 26,7 jaar. De auteurs constateren dat de tweede generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen wat dit betreft veel meer op autochtone vrouwen lijkt dan op hun ouders.

De stagnatie van de stijging in leeftijd waarop het eerste kind wordt geboren onder de eerste generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen is waarschijnlijk toe te schrijven aan een compositie-effect: recente immigratie van nieuwe huwelijksmigranten zou een stijging van de gemiddelde leeftijd hebben verhinderd door de relatief jonge leeftijd waarop zij hun eerste kind krijgen (Nicolaas et al., 2004). Dit effect is zichtbaar gemaakt in de grafiek, op grond van een eigen analyse van een steekproef uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS voor 2002. De steekproef omvat één procent van de autochtone vrouwen en alle allochtone vrouwen van de hieronder onderscheiden groepen tussen 15 en 45 jaar. Hoewel de in dit artikel gebruikte databestanden en methodologie afwijken van de standaard CBS-methode om internationaal vergelijkbare vruchtbaarheidscijfers te berekenen, vormt de hier gehanteerde methode een goede basis om determinanten van de vruchtbaarheid te bestuderen.

De grafiek laat zien dat de nieuwere immigratiecohorten van Turkse en Marokkaanse vrouwen hun eerste kind op een jongere leeftijd hebben gekregen. Hoe langer de verblijfsduur is in Nederland (samenhangend met een jongere leeftijd bij immigratie), des te hoger is de gemiddelde leeftijd van een vrouw waarop ze haar eerste kind krijgt. Vooral vrouwen jonger dan 25 jaar uit de groep met de kortste verblijfsduur (tot 6 jaar) kregen hun eerste kind op een relatief jonge leeftijd. De samenhang tussen verblijfsduur en leeftijd bij het eerste moederschap is echter minder duidelijk en niet zo sterk voor Surinaamse en Antilliaanse vrouwen. Wel is een tweedeling onder Antilliaanse en Arubaanse, en in mindere mate Surinaamse vrouwen te constateren: een deel van de tweede generatie krijgt heel vroeg hun eerste kind, terwijl een ander deel een sterker uitstelgedrag vertoont dan autochtone vrouwen. Dit bevestigt het beeld dat een deel van de Caribische vrouwen zeer carrièrericht is in termen van een relatief hoge arbeidsparticipatie (Zorlu en Hartog, 2002) en daardoor een sterk uitstelgedrag vertoont. Anderzijds zijn vooral Antilliaanse vrouwen in de populatie van tienermoeders oververtegenwoordigd (Garsen, 2005). De grafiek laat ook zien dat het percentage kinderlozen onder Turkse en Marokkaanse vrouwen die minder dan 6 jaar in Nederland wonen opmerkelijk hoog is (circa 30 procent), ook bij de vrouwen die ouder dan 40 jaar zijn. Dit laatste heeft waarschijnlijk te maken met het niet opgeven van alle in het buitenland geboren kinderen aan de gemeentelijke bevolkingsadministratie. Mogelijk blijft dit achterwege omdat de noodzaak tot registratie niet altijd aanwezig is, bijvoorbeeld wanneer kinderen buiten de leeftijdsgrenzen van de kinderbijslag vallen. Selectieve migratie van vrouwen zonder kinderen of

Aandeel kinderloze vrouwen naar herkomstgroepering, leeftijd en verblijfsduur, 2002

Bron: CBS, SSB, eigen bewerking.

met minder kinderen zou ook een deel van dit verschijnsel kunnen verklaren.

3. Determinanten van het krijgen van een kind

In deze paragraaf wordt nagegaan welke factoren relevant zijn voor de kans dat vrouwen tussen de 15 en 44 jaar een kind krijgen, in het bijzonder met betrekking tot het vruchtbaarheidsgedrag – en de verschillen daarin – van allochtone vrouwen. De analyses zijn gebaseerd op de hierboven beschreven steekproef uit het SSB 2002. De beschikbare verklarende variabelen zijn herkomst, generatie, leeftijd, verblijfsduur, soort huwelijk, arbeidsmarktstatus en opleidingsniveau. Laatstgenoemde variabele is afkomstig uit de Enquête Beroepsbevolking 2000–2003 van CBS en is daardoor voor slechts een klein deel van de vrouwen bekend.

De beschrijvende analyses in de vorige paragraaf toonden dat zowel de leeftijd als de verblijfsduur in Nederland een verschillende invloed hebben op het gedrag van vrouwen uit uiteenlopende herkomstgroepen. Ook de invloed van het opleidingsniveau van de vrouwen is zeer divers. Om deze reden worden voor het schatten van de kans op een kind afzonderlijke logistische regressie-analyses uitgevoerd voor autochtone, Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen in de leeftijdsgroep 15–44 jaar. De omvang van andere allochtone groepen, vooral die uit asiellanden, zijn te klein om verantwoorde statistische analyses uit te voeren.

Staat 1 geeft de resultaten van de analyses per herkomstland. De kans op een kind neemt uiteraard toe met de *leeftijd*: hoe ouder, hoe groter de kans dat een vrouw eens in

haar leven een kind krijgt. Belangrijk is de invloed van andere factoren op deze kans na correctie voor leeftijd. Zo blijkt dat voor elke groep de huwelijks staat een sterke voorspeller is. In het bijzonder geldt dat vrouwen die getrouwd zijn met een partner uit hetzelfde herkomstland (mono-etnisch huwelijk) beduidend vaker een kind hebben. Gemengde huwelijken tussen allochtone en autochtone partners leiden verhoudingsgewijs minder vaak tot kinderen.

De invloed van de *arbeidsmarktpositie* is verschillend voor allochtone groepen en autochtonen. Autochtone vrouwen die afhankelijk zijn van een uitkering, maar vooral zij die een baan hebben, hebben minder vaak een kind dan niet-participanten (odds ratio's 0,647 en 0,261). Onder de allochtone groepen hebben uitkeringsontvangers juist vaker een kind, terwijl werkende allochtone vrouwen evenals autochtone vrouwen een relatief kleine kans hebben.

Het *opleidingsniveau* lijkt de kans op een kind voor autochtone vrouwen niet te beïnvloeden, maar opleidingsniveau heeft wel een aanzienlijk effect op de kans op een kind voor Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen. De hoogst opgeleide (hbo en wo) allochtone vrouwen hebben significant minder kans om een kind te krijgen dan de lager opgeleiden. Hetzelfde geldt voor allochtone vrouwen met een opleiding op mbo-niveau, met uitzondering van de Surinaamse vrouwen. De odds ratio's zijn voor de mbo-opgeleiden echter hoger dan die voor de hoger opgeleiden, wat betekent dat de mbo-opgeleiden een grotere kans hebben om kinderen te krijgen. Opmerkelijk is de relatief hoge kans voor de Surinaamse vrouwen met een mbo-opleiding (geen significant verschil met het laagste opleidingsniveau). Bij de hier onderzochte groepen heeft het opleidingsniveau vooral een sterke invloed bij de

Staat 1
Regressieschattingen van de kans op het hebben van een kind na correctie voor achtergrondkenmerken, vrouwen 15–44 jaar, odds ratio's

		Autochtoon	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans/ Arubaans
Leeftijd	Leeftijd	2,256***	4,599***	3,499***	2,434***	1,981***
	Leeftijd2	0,990*	0,965***	0,974***	0,982***	0,988***
	Leeftijd3	1,000	1,000***	1,000***	1,000***	1,000**
Burgerlijke staat	Mono-etnische huwelijk	9,632***	12,330***	13,009***	4,020***	4,216***
	Gemengd huwelijk	8,808***	1,914***	3,149***	2,236***	3,494***
	Ander soort huwelijk	4,434**	4,141***	5,898***	3,024***	4,062***
	Niet-gehuwd (referentie)					
Soc-econ. status	Werkzaam	0,261***	0,512***	0,336***	0,725***	0,932*
	Uitkering	0,647***	2,808***	2,030***	3,911***	8,362***
	Overige soc-econ., positie (referentie)					
Opleiding	Bo en lager (referentie)					
	Mavo	0,730	1,148	0,819	1,159	0,621
	Vbo	0,655	1,262	0,618	1,059	0,867
	Havo of vwo	0,381	0,732	0,416**	0,436**	0,199***
	Mbo	0,730	0,430***	0,407***	0,857	0,342***
	Hbo en wo	0,274	0,135***	0,295**	0,332***	0,198***
	Onbekend	0,437	0,593***	0,433***	0,636**	0,388***
Generatie	Tweede generatie, één ouder in het buitenland geboren		0,596***	1,001	0,535***	0,407***
	Tweede generatie, beide ouders in het buitenland geboren		0,437***	0,585***	0,680***	0,560***
	Eerste generatie (referentie)					
Verblijfsduur	0–6 jaar		0,587***	0,504***	0,677***	0,975
	7–12 jaar		1,310***	1,088**	0,983	1,086*
	13 jaar of meer (referentie)					
Constant		0,000***	0,000***	0,000***	0,000***	0,000***
	R ²	0,49	0,58	0,56	0,38	0,38
	N	26 412	88 484	72 481	89 589	35 266

Antilliaanse vrouwen. De odds ratio's bij hoogopgeleide (0,198) en havo/vwo-opgeleide (0,199) Antilliaanse vrouwen zijn ten opzichte van de vrouwen uit andere herkomstgroepen erg laag, wat duidt op een relatief kleine kans op het krijgen van kinderen.

Ook een *generatie*-effect blijkt op te treden. De tweede generatie Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen heeft minder kans op het krijgen van een kind dan de eerste generatie. Binnen de tweede generatie hebben Turkse en Marokkaanse vrouwen van wie beide ouders in het buitenland zijn geboren iets minder kans op kinderen dan de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder. Bij de tweede generatie Surinaamse en Antilliaanse vrouwen is dit omgekeerd. De verschillen zijn echter niet groot. Binnen de eerste generatie hebben de meest recent naar Nederland gekomen immigrantenvrouwen (*verblijfsduur* 0–6 jaar) uit Turkije, Marokko en Suriname minder vaak een kind dan immigrantenvrouwen die langer dan 12 jaar in Nederland wonen.

Staat 2 geeft een betere vergelijking van de kans op een kind voor 15–44-jarige vrouwen naar herkomstland, na correcties voor de relevante achtergrondkenmerken, zoals leeftijd, generatie, verblijfsduur, burgerlijke staat en arbeidsmarktpositie. Zo blijkt de kans op een kind voor Somalische vrouwen meer dan vier keer zo groot te zijn als

voor autochtone vrouwen, die hier de referentiegroep vormen. Somalische vrouwen worden gevolgd door Antilliaanse, Surinaamse en Soedanese vrouwen met kans die ruim drie keer zo groot is als die voor autochtone vrouwen. Opmerkelijk is de relatief kleine kans voor de Turkse en Marokkaanse vrouwen na correctie voor achtergrondkenmerken. Zij hebben echter nog altijd een respectievelijk 2,8 en 1,8 keer hogere kans dan autochtone vrouwen. De samenhang tussen de kans op een kind en de andere achtergrondkenmerken is vergelijkbaar met het hierboven geschetste beeld.

4. Conclusies

Een relatief hoge vruchtbaarheid onder de eerste generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen en een trage daling daarvan lijkt goeddeels te verklaren uit het feit dat er afgelopen jaren een aanzienlijk aantal huwelijksmigranten uit Turkije en Marokko naar Nederland is gekomen. Deze huwelijksmigranten zijn waarschijnlijk een selectieve populatie uit hun leeftijdgenoten in de herkomstlanden, aangezien de vruchtbaarheid in de herkomstlanden zelf sneller is gedaald dan in Nederland (Garssen en Nicolaas, 2006). De gerealiseerde vruchtbaarheid van de tweede generatie vertoont de kenmerken van het vruchtbaarheidspatroon van autochtone vrouwen.

Staat 2
Regressieschattingen van de kans op het hebben van een kind na correctie voor achtergrond kenmerken, vrouwen 15–44 jaar, odds ratio's

		Alle vrouwen
Geboorteland	Verenigde Staten	0,838***
	Joegoslavië	2,225***
	Turkije	2,864***
	Marokko	1,884***
	Suriname	3,275***
	Antillen/Aruba	3,862***
	Afghanistan	2,263***
	Iran	1,303***
	Irak	2,103***
	Somalië	4,100***
	Soedan	3,118***
	China	2,397***
	India	1,649***
	Zuid-Afrika	1,065
	Overig niet-westers	2,161***
	Autochtonen (referentie)	
Generatie	Tweede generatie, één ouder in het buitenland geboren	0,488***
	Tweede generatie, twee ouders in het buitenland geboren	0,458***
	Eerste generatie (referentie)	
Leeftijd	Leeftijd	2,283***
	Leeftijd2	0,984***
	Leeftijd3	1,000***
Verblijfsduur	0–6 jaar	0,587***
	7–12 jaar	1,032**
	13 jaar of meer (referentie)	
Burgerlijke staat	Mono-etnisch huwelijk	9,540***
	Gemengd huwelijk	3,005***
	Ander soort huwelijk	4,465***
	Niet-gehuwd (referentie)	
Sociaal-economische status	Werkzaam	0,617***
	Uitkering	3,583***
	Overige soc-econ., positie (referentie)	
Opleiding	Laag (referentie)	
	Middelbaar	0,617***
	Hoog	0,383***
	Opleiding onbekend	0,591***
Constant		0,000***
	R ²	0,45
	N	474 783

Regressieanalyse heeft aangetoond dat verschillen in de vruchtbaarheid tussen herkomstgroepen enerzijds en tussen generaties anderzijds beter zichtbaar worden na het simultaan rekening houden met leeftijd, verblijfsduur, opleiding en burgerlijke staat. Turkse, Marokkaanse en Surinaamse vrouwen die korter dan 7 jaar in Nederland wonen, hebben minder vaak een kind dan degenen met een verblijfsduur van meer dan 12 jaar. Vrouwen met een verblijfsduur van 7 tot 12 jaar hebben daarentegen juist vaker een kind. De recente immigranten zijn nog relatief jong. Om deze reden mag verwacht worden dat ze meer kinderen zullen krijgen als een positieve correlatie wordt verondersteld tussen het krijgen van een eerste kind op een jonge leeftijd en het aantal ooit gekregen kinderen. Deze veronderstelling gaat mogelijk op voor Turkse en Marokkaanse vrouwen die vaak als gezinsvormer naar Nederland komen. De veronderstelling wint aan kracht als gekeken wordt naar Turkse en Marokkaanse vrouwen die minder dan zeven jaar in Nederland wonen. Zij kregen hun eerste kind op een jongere leeftijd dan de anderen in hun herkomstgroep. Het traditionele rolpatroon van de laatstgenoemde groepen wordt in stand gehouden door recente huwelijksmigranten.

Opleiding is een cruciale factor in het gedrag van allochtone vrouwen. Een hoge opleiding verlaagt de kans op het hebben van een kind aanzienlijk voor Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen, terwijl opleiding geen effect lijkt te hebben bij autochtone vrouwen. Voor de jongste generatie autochtone vrouwen, die op een relatief hoge leeftijd hun eerste kind krijgen en minder kinderen krijgen dan hun ouders, heeft opleiding geen effect meer. Hun vruchtbaarheidsgedrag wordt dus niet langer beïnvloed door hun opleidingsniveau.

Literatuur

Alders, M., 2005, Allochtonenprognose 2004–2050: belangrijkste uitkomsten. *Bevolkingstrends* 53(1), blz. 32–41.

Alders, M., 2000a, Vruchtbaarheid van allochtone vrouwen: longitudinale gegevens uit de structuurtelling. *Maandstatistiek van de Bevolking* 48(11), blz. 9–11. CBS, Voorburg/Heerlen.

Alders, M., 2000b, Allochtone moeders in Nederland. Ontwikkelingen de longitudinale vruchtbaarheid van vrouwen uit Turkije, Marokko, Suriname en de Nederlandse Antillen en Aruba. *Maandstatistiek van de Bevolking* 48(11), blz. 12–21. CBS, Voorburg/Heerlen.

Garssen, J. en H. Nicolaas, 2006, Recente trends in de vruchtbaarheid van niet-westerse allochtone vrouwen. *Bevolkingstrends* 54(1), blz. 15–31.

Garssen, J., 2005, Opnieuw minder tienermoeders. CBS-webmagazine 20 juni 2005, www.cbs.nl.

Garssen, J., H. Nicolaas en A. Sprangers, 2005, Demografie van de allochtonen in Nederland. *Bevolkingstrends* 53(3), blz. 96–117.

Hill, L.E. en H.P. Johnson, 2004, Fertility changes among immigrants: generations, neighborhoods and personal characteristics. *Social Science Quarterly* 85(3), blz. 811–826.

Kahn, J.R., 1994, Immigrant and native fertility during the 1980s: Adaptation and expectations for the future. *International Migration Review* 28(3), blz. 501–519.

Mayer, J. en R.T. Riphahn, 2000, Fertility assimilation of immigrants: evidence from count data models. *Journal of Population Economics* 13, blz. 241–261.

Nicolaas, H., A. Sprangers, A. Zorlu en J. Hartog, 2004, Migranten: wie komen, wie gaan terug en wie laten hun gezin overkomen? *Bevolkingstrends* 52(2), blz. 36–42.

Zorlu, A. en J. Hartog, 2002, Migration and immigrants: the case of the Netherlands. In: Rotte, R. en P. Stein (eds.), *Migration policy and the economy: international experiences*, blz. 119–140. Hans Seidel Stiftung, München.